

Verslag over de herfsttrek van 1962, 1963 en 1964

Door Th. Belterman, Truus Bloem-Margadant en F. Bloem

Gedurende een reeks van jaren hebben wij in dit blad al verslag uitgebracht over het verloop van de herfsttrek, het laatst in de tiende jaargang nr. 5 over de herfsttrek van 1961. Ook in de daaropvolgende drie jaren hebben wij met een aantal enthousiaste medewerkers in vele delen van het land de herfsttrek waargenomen. Het was er niet eerder van gekomen de resultaten te publiceren. Daar het echter jammer zou zijn deze reeks van gegevens in Het Vogeljaar te onderbreken, doet het ons genoeg in dit artikel een beeld te geven van de trek in de laatste drie jaren aan de hand van de gezamenlijke waarnemingen van de deelnemers aan dit onderzoek.

Een lijstje van deelnemers, zowel groepen als individuele waarnemers, is bij dit artikel afgedrukt. Het is verheugend, dat er heel wat trouwe deelnemers zijn, die zich elk jaar melden om te posten. Een bewijs, dat het fascinerende trekgebeuren hen niet loslaat.

Het gaat hier om de dagtrek, die zich vooral in de maand oktober manifesteert. Onze waarnemingsperiode loopt van eind september tot in begin november. Er zijn vier posten, waar dagelijks wordt waargenomen, tenminste een uur in de vroege ochtend, zo mogelijk wordt er langer gestaan, vooral bij goede trek. Dat op enige punten de trek *dagelijks* in de gaten wordt gehouden, is uiterst belangrijk voor het verkrijgen van een enigermate compleet beeld van het trekverloop. Zoals echter uit dit verslag blijkt, zijn ook de posten waar alleen op de weekeinden en op andere vrije dagen wordt waargenomen van groot belang, omdat ze ons in staat stellen de trek op verschillende punten van het land met elkaar te vergelijken.

HERFSTTREK 1962

De zomer van 1962 was hier en in heel Noord-Europa ongunstig voor goede broedresultaten. Door een zeer slecht voorjaar en een abnormaal ongunstige zomer stierven veel nestjongen. In de herfst bleken er weinig vogels te zijn en dit kwam ook tot uiting in de aantallen getelde *spreeuwen*, *vinken* en andere vogels, die langs trokken. Een ander verschijnsel was, dat de troepen kleiner waren dan normaal. De waarnemers op het Duitse Oostzee-eiland Fehmarn kregen in oktober ook niet die aantallen vogels te zien als in andere jaren. Ook de Engelse waarnemers spraken van een zeer vogelarm trekseizoen en de rapporten uit Hamburg waren van gelijke strekking.

Het weer in oktober was aan de warme en zonnige kant en dagen met storm kwamen niet voor. Het was de eerste maand na februari met een warmte-overschot. Tot 25 oktober stond het weer in ons land onder invloed van hogedrukgebieden. Er was geen neerslag van betekenis. De wind, die uit uiteenlopende richtingen kwam, was veelal zwak. Al met al

was het weer gunstig voor gestuwde trek. Wel waren er zeer veel ochtenden met mist. Hieraan zal het toe te schrijven zijn, dat er aan de kust vaak terugtrek voorkwam. De 21e oktober was een sterke terugtrekdag voor alle soorten, bij een zwakke oostnoordoosten wind. Aanvankelijk was er grondmist, die in de loop van de ochtend optrok. Na 25 oktober trad er verslechtering van het weer in en toen volgden de depressies, die gepaard gingen met wind en regen, elkaar snel op.

Spreeuw

Het totaal aantal getelde *spreeuwen* te Bloemendaal aan Zee bleef in 1962 met ongeveer 56.000 ver onder het normale. Het opvallende in het trekverloop was, dat er tot en met 30 oktober een regelmatige, zij het zeer geringe trek was. Pas op 31 oktober en vooral op 2 november kwamen er duizenden *spreeuwen* door. Op 14 en 17 oktober was de trek in het midden van het land (Bilthoven en voor 14 oktober ook Wageningen) relatief

Deelnemers aan het herfsttrekonderzoek

<i>Dagelijkse posten</i>	1962	1963	1964	<i>Kijkduin of</i>	1962	1963	1964
<i>Bloemendaal a/Zee</i>				<i>Scheveningen</i>			
Vogelwerkgroep				Vogelclub „Pica”	x	x	x
Haarlem	x	x	x	<i>Scheveningen-N. en</i>			
<i>Hengelo</i>				<i>Wassenaar</i>			
W. de Boer	x	x	x	Vogelclub „Falco”	x	x	
S. Wouda	x			<i>Westkapelle</i>			
<i>Bilthoven</i>				Vogelwerkgroep			
Dr. J. de Lange	x	x	x	Middelburg		x	x
<i>Francker/Tzummarum</i>				<i>Oldeholtade</i>			
W. Visser	x	x	x	G. Lantinga	x	x	x
Posten, waar in hoofdzaak op de				<i>Ens (Noordoostpolder)</i>			
wekeinden en vrije dagen wordt				Volemar			
waargenomen				van Dalen c.s.		x	x
	1962	1963	1964	<i>Kampen</i>			
<i>Krimpen a/d IJssel</i>				E. Berghuis c.s.		x	
Vogelwerkgroep				F. Bramer			x
Alblasserwaard	x	x	x	<i>Harderwijk</i>			
<i>Renesse</i>				Kamp C.J.N.		x	
J. Geleynse en				<i>IJmuiden</i>			
P. Dusem	x	x	x	J. Hazevoet		x	
<i>Huizen</i>				<i>Noordwijk,</i>			
Mevr.				<i>strandpaal 80</i>			
C. Holzenspijs	x	x	x	C. de Jonge			x
<i>Wageningen</i>							
Vogelwerkgroep				Met de D.J.N. te Hamburg wisselden			
Wageningen	x	x	x	we berichten uit.			
<i>Monster</i>				Door een x in de betreffende kolom			
G. Middelman	x			is aangegeven, welke jaren de ver-			
<i>Noordwijk,</i>				schillende deelnemers hebben meege-			
<i>strandpaal 77</i>				werkt.			
J. v. d. Voort	x	x	x				

sterker dan aan de kust, waar een matige noordwestelijke wind stond. Op die dagen is er te Bloemendaal zeetrek van *spreeuwen* gezien. Op 21 oktober was er te Bloemendaal matige trek. Het was de reeds genoemde terugtrektag. Voor Tzummarum was dit de topdag van de spreekwentrek, terwijl er te Bilthoven en Krimpen a/d IJssel ook flinke trek werd geconstateerd. Renesse had, evenals Bloemendaal, slechts zwakke trek. Op 28 oktober was de trek te Bilthoven vrij sterk en Hengelo had zijn topdag, terwijl er aan de kust bij Tzummarum en Bloemendaal voor die tijd van het seizoen maar matige trek was. Er stond een krachtige resp. harde westelijke wind bij deze kustposten. Op 31 oktober en 1 november was het juist omgekeerd: Aan de kust sterke trek, in het binnenland lichte trek.

Na de late sterke doortrek in begin november kwamen er tot eind november nog regelmatig *spreeuwen* langs te Bloemendaal aan Zee. Op 22 november traden na sneeuwval „rushes” van *spreeuwen* op en op 24 november bij strenge vorst in Noord-Duitsland met temperaturen van — 5° tot — 10°C vluchtten weer groote aantallen *spreeuwen* en ook *kieviten* en *koperwieken* voor de koude. De strenge winter van 1962/'63 wierp reeds zijn schaduw vooruit.

Vink

De trek van *vinken* zette in 1962 vroeg in bij gunstige weersomstandigheden. Vanaf 24 september was er regelmatig trek, hoewel aanvankelijk de aantallen nog laag waren. Het jaartotaal bleef laag te Bloemendaal aan Zee, zelfs het laagste sinds 1953, en kwam overeen met dat van 1960.

TABEL

Totaal waargenomen aantallen van *spreeuw*, *vink*, *graspieper* en *veldleeuwerik* in elk van de jaren 1959 t/m 1964 door de dagelijkse waarnemingsposten.

Spreeuw

	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Bloemendaal a/Zee	122.000	50.000	112.000	56.000	72.500	100.000
Tzummarum/Franeker	38.000	15.300	98.300	39.200	41.700	39.100
Bilthoven	8.200	14.500	30.500	9.500	15.800	10.300
Hengelo	3.100	3.900	3.800	1.800	2.400	400

Vink

Bloemendaal a/Zee	38.000	16.000	81.300	15.800	40.000	21.000
Tzummarum/Franeker	2.400	450	2.820	570	5.600	470
Bilthoven	2.600	3.000	7.000	4.700	15.200	4.200
Hengelo	7.000	2.500	12.000	3.800	12.000	3.000

Graspieper

Bloemendaal a/Zee	5.700	2.900	9.300	13.100	5.200	3.200
Tzummarum/Franeker	470	700	950	910	350	125
Bilthoven	120	18	660	470	1.200	400
Hengelo	450	320	1.100	1.100	3.800	280

Veldleeuwerik

Bloemendaal a/Zee	3.700	500	2.920	210	750	320
Tzummarum/Franeker	10.900	3.600	5.500	4.500	2.500	400
Bilthoven	105	140	1.100	850	1.170	175
Hengelo	910	610	1.250	330	1.180	125

In het binnenland (Bilthoven en Hengelo) was 1962 relatief niet zo'n ongunstig jaar wat het aantal getelde *vinken* betreft. (zie tabel).

In Bloemendaal waren de 5e oktober en de 1e november de beste trek-dagen met resp. 4500 *vinken* in 2 uur en 4350 in 1½ uur. In het binnenland was geen trek door mist. Op 14, 16 en 20 oktober was er langs de Noordzeekust zo goed als geen trek, terwijl er op de posten in het binnenland vrij sterke trek werd waargenomen. Dit is te verklaren, doordat aan de kust te Bloemendaal op die dagen de wind resp. n.w. 4, n.w. 2, n.t.w. 4 De Beaufort was en uit ervaring is ons gebleken, dat er bij noordwestelijke wind, veroorzaakt door een depressie, aan de kust geen trek is. In het binnenland was de wind die dagen zwak en meer zuidelijk. Op 28 oktober was er ook verschil in sterkte van de trek aan de kust en die in het binnenland. Tengevolge van harde wind, 7 De Beaufort, aan de kust was er daar veel minder trek dan in Bilthoven, Hengelo en Wageningen, waar de windkracht slechts 2-4 De Beaufort was. In Tzummarum, waar de wind 5 De B. was, trokken nog enkele troepen. Deze windkracht ligt nog juist onder de grens, waarbij de vinkentrek tot stilstand komt. Op 12 oktober met zwakke oostenwind werd op de post te Bloemendaal aan Zee opgemerkt, dat van de trek op zichtbare hoogte de vogels op lager niveau meest in de verkeerde richting langs de kust vlogen en die op grotere hoogten (100-200 meter of hoger misschien nog) in de goede richting naar het zuidwesten. Overigens waren de omstandigheden bij uitstek gunstig voor ultra-hoge trek. Van 11 tot en met 22 oktober is er steeds lichte terugtrek voorgekomen. Aan de sterke terugtrek van 21 oktober nam ook de *vink* deel.

De *kepen* waren ook in september al aanwezig. Zij trokken verder gedurende de gehele maand oktober regelmatig door, meestal gemengd met *vinken*, en zijn op alle posten waargenomen.

In tegenstelling tot de in mineur gestelde verslagen over de *spreeuw* en de *vink*, wat aantallen betreft, kwam de *graspieper* in 1962 in recordaantal door, niet alleen langs de kust, maar ook over de posten in het binnenland.

De *graspieper*, die een bewoner is van de graslanden, blijkt dus wél een goed broedresultaat te hebben gehad. De *veldleeuwerik*, die hetzelfde biotoop heeft, gaf weliswaar niet zulke hoge totaalcijfers te zien, maar toch ook geen erge lage. Nu weerspiegelt het broedresultaat van deze soort zich niet zo goed in de aantallen, die wij op de trekposten te zien krijgen, doordat de trek van de *veldleeuwerik* nogal wisselvallig verloopt.

Deze vogel kan nog zeer laat in het seizoen, in november of zelfs nog later bij koude-inval massaal doortrekken. Een goed voorbeeld hiervan was de vorstvlucht op 27 december van dit verslagjaar. De strenge vorst had Europa toen definitief in zijn greep genomen. Een maand tevoren, eind november, waren er al verscheidene „rushes” van *kieviten*, *spreeuwen*, *kramsvogels*, *koperwieken* en ook van *veldleeuweriken* waargenomen, en wij dachten dan ook niet, dat er nog veel leeuweriken ten noorden van ons zouden verblijven. Maar die 27e december leerde ons anders. Gedu-

rende de gehele dag duurde de trek voort en het waren hoofdzakelijk *veldleeuweriken*, die na sneeuwval en strenge vorst naar het zuiden vluchtten. Vele tienduizenden passeerden er langs de Noordzeekust. Wat het trekverloop van de *veldleeuwerik* in oktober betreft, kunnen we zeggen, dat deze soort ook al vroeg in kleine aantallen doortrokken. Langs de Noordzeekust hebben we in 1962 weinig *veldleeuweriken* gezien. Voor de grootste aantallen komen we, evenals vorige jaren, terecht bij de post Tzummarum. Tot 20 oktober was het nog niet veel, maar daarna is er behoorlijke trek gezien: 21 oktober in 3 uur 980 leeuweriken in 67 troepen, 22 oktober in 2 uur 1140 in 48 troepen, 28 oktober in 2 uur 1890 in 100 troepen. Bilthoven noteerde de sterkste trek op 9 oktober, toen deze post in 1¼ uur 205 leeuweriken zag passeren in 16 troepen, Hengelo op 14 oktober in 1½ uur 170 in 24 troepen, Zutphen telde op 14 oktober in 1¼ uur 264 leeuweriken en Huizen op 5 november in 1¼ uur 1100.

Van de kraaien was het alleen de *bonte kraai*, die regelmatig doortrok, als gewoonlijk de kuststrook aanhoudend. De eerste melding was van 13 oktober te Bloemendaal. *Roeken* en *kauwen* waren zeer gering in aantal. Wat een verschil, vergeleken met die prachtige kraaientrek van vroeger jaren, toen op goede dagen de *roeken* troep na troep hoog over onze duinen trokken, vergezeld van zwermen vrolijk snappende *kauwtjes*. En dat ging dan vaak de gehele dag door tot de avond inviel.

Kieviten zijn er niet veel langs de Noordzeekust getrokken. Alleen op 8 en 21 oktober was daar wat trek en grotere aantallen passeerden op 3 november. Te Bilthoven en Tzummarum is geregeld kievitentrek gezien en ook te Krimpen a/d IJssel t/m 21 oktober. Het sterkst was de trek op 3 november, toen Tzummarum in 2 uur 1930 *kieviten* in 40 troepen telde.

De *houtduif* begon in Hamburg op 10 oktober door te trekken. Bij ons is alleen in het oosten van het land houtduiventrek van betekenis geweest. Hengelo had ze voor het eerst op 15 oktober en 4 november was de topdag met 1600 in 9 troepen in 3 uur.

Trekkende *holenduiven* zijn er haast niet gezien; dat lijkt elk jaar wel minder te worden.

Het aantal *sijsjes* bleef gering.

De sterkste doortrek van *koperwieken* en *kramsvogels* vond plaats van 13 t/m 23 oktober en van 28 oktober t/m 5 november. Deze vogels waren in flinke aantallen in de duinen en op de velden aanwezig. Er is regelmatig enige trek van *merels* geweest. Er was ook een trek van mezen, vooral van *pimpelmezen*. Langs de kust viel dat het meest op. De doortrek duurde voort tot begin november. Er zijn enkele waarnemingen van grote aantallen *koolmezen*: Renesse 21 oktober 153 ex. in 13 troepen, Krimpen 3 november 192 ex. in 14 troepen. Er werden in het laatst van de waarnemingsperiode ook enkele troepjes *zwarte mezen* gezien.

Er was sprake van een flinke invasie van *kruisbekken*. Sinds juni/juli werden ze waargenomen in ons land en ook in Engeland. Gedurende de gehele herfst zijn ze nog gezien.

Roofvogels waren er aanvankelijk weinig, maar eind oktober/begin november was er vrij veel doortrek van *blauwe kiekendief*, *buizerd* en *ruigpoot-buizerd*.

HERFSTTREK 1963

Het weertype en de daarmee samenhangende vogeltrek zijn in drie perioden te verdelen: In de middenperiode van 11 t/m 24 oktober viel de sterkste trek. Daarvóór, vooral eind september en begin oktober, was het weer vrij slecht met stormachtige winden, vooral aan de kust, waar de trek pas op 6 oktober op gang kwam. Na 24 oktober begon een periode met mist, die duurde tot 31 oktober; alleen op 29 oktober was het aan de kust vrij van mist. In het weekeind van 2 en 3 november waren de weersomstandigheden weer gunstig en toen kwam er nog late doortrek van *vincken*, welke soort het volgende weekeind, 9 en 10 november ook nog doortrok.

Spreeuw

De herfsttrek van de *spreeuw* geeft in de regel in ons land het volgende beeld te zien: In september en de eerste drie weken van oktober komen de Hollandse *spreeuwen* langs, samen met Westduitse en Deense. De aantallen doortrekkers zijn dan nog niet hoog, zodat wij in die eerste vier weken van onze waarnemingsperiode ongeveer een kwart gedeelte zien van het totale aantal, dat wij in zes weken tellen. In de derde decade van oktober komen de *spreeuwen* uit het Baltische gebied, die belangrijk grotere aantallen te zien geven. Deze trek begint te Bloemendaal gemiddeld op 21 oktober en heeft in de eerste dagen van november vaak een hoogtepunt.

In de herfst van 1963 vertoonde het verloop van de *spreeuw*entrek een vrij normaal beeld. Tot 15 oktober trokken er te Bloemendaal aan Zee regelmatig kleine troepjes, totaal ongeveer 10.000 *spreeuwen*; dit is 14% van het eindtotaal.

Van 15 tot 25 oktober, vóór de mistperiode, kwamen de meeste *spreeuwen* door. Hieruit concluderen we, dat in 1963 de Baltische *spreeuwen* al vroeg, reeds van de 16e oktober af, langstrokken.

Hoewel de *spreeuwen* zich minder door de wind laten beïnvloeden dan kleinere trekvogels, zijn de gegevens van de 10e oktober aardig ter demonstratie van de invloed van de windkracht. Te Bloemendaal aan Zee trokken er in drie kwartier slechts 6 *spreeuwen* door bij een harde wzw-wind 8 De Beaufort, terwijl er in Bilthoven bij zw-wind 3 De B. 410 ex. in een half uur en in Hengelo bij zzw-wind 3-4 De B. 385 ex. in een half uur werden geteld. En zo heeft de harde wind aan de kust de trek tot 15 oktober dusdanig beïnvloed, dat het volgende algemene beeld ontstond: geen zeetrek, slechts zwakke trek langs de kust en sterkere trek in het binnenland. Er ontstonden opeenhopingen van *spreeuwen* in het binnenland, o.a. in de Flevopolder. Op 19 en 20 oktober bij mooi weer liep het binnenland leeg met als gevolg sterke trek zowel in het binnenland (Bilt-

hoven, Krimpen a/d IJssel) als langs de kust (20 oktober topdag voor Renesse met 56.000 *spreeuwen* in 3 uur!). De *spreeuwen* waren toen ook geneigd de zee over te vliegen; vooral op 19 oktober is er flinke zeetrek gezien te Bloemendaal, Westkapelle en Tzummarum. Na deze dagen kwam op 24 oktober een groot mistveld uit het zuiden opzetten, dat zich naar het noordoosten uitbreidde over Nederland en tot ver in Duitsland. Dit mistveld bleef hardnekkig hangen tot 31 oktober. Door deze plotseling opgekomen mist werd een groot aantal *spreeuwen* verrast. Onze waarnemer in Friesland berichtte daarover: er was op de avond van 24 oktober sterke nachttrek van *spreeuwen*. In Franeker was het een bijna onafgebroken geraas van overvliegende troepen. Naar het geluid te oordelen trokken de vogels in westelijke richting. Om 12 uur 's nachts was de trek bijzonder sterk. Volgens een krantenartikel kwamen die avond duizenden *spreeuwen* vanaf tien uur op de lichten van de stad af, waar zij volkomen gedesoriënteerd raakten en zelfs bij honderden een verlichte fabriekshal binnenvlogen.

Vink

Het stormachtige weer in het begin van de herfst van 1963 heeft ook de trek van de *vink* sterk beïnvloed. Wij vermoeden, dat er weinig directe trek van Scandinavië naar Engeland is geweest en dat derhalve de Scandinavische *vinken* over land getrokken zijn. Dit lijkt ons de verklaring voor de zeer grote aantallen *vinken*, die te Tzummarum, Bilthoven, Hengelo en Krimpen gezien zijn. Ter illustratie vergelijken we de aantallen genoteerde *vinken* van deze herfst met die van 1959, toen de aantallen in Bloemendaal ongeveer gelijk waren en tevens gelijk aan het gemiddelde van de vier voorafgaande jaren 1959-1962. Dit gemiddelde geven we in onderstaand lijstje voor de vier posten eveneens.

	Gemiddeld aantal van		
	de jaren 1959 t/m 1962	1959	1963
Bloemendaal	38.000	38.000	40.000
Bilthoven	4.300	2.630	15.200
Hengelo	6.300	7.050	12.000
Tzummarum/Franeker	900	660	5.600

Deze cijfers voor 1963 zijn zeer sprekend. Bovendien zijn er deze herfst veel dagen geweest, waarop de vinkentrek niet alleen enige morgenuren duurde, maar de gehele dag doorging tot de avond. Dit is geconstateerd op 8, 9, 13, 15, 16, 19 en 20 oktober. Dit zou bovenstaand beeld voor 1963 nog versterken, daar deze cijfers de trek van, in de meeste gevallen, hoogstens enkele uren per dag betreffen.

Vóór 6 oktober trokken er alleen nog troepen *vinken* in het binnenland. In de kuststrook stond er een te harde wind. Toen op 6 oktober de wind aan de kust in kracht was afgenomen tot 5 à 6 De B. was er daar voor het eerst trek van *vinken*. Bloemendaal telde toen in 3½ uur 1350 *vinken* in 71 troepen, terwijl Bilthoven er in 2 uur 1020 in 92 troepen noteerde en Hengelo in 4½ uur 870 in 98 troepen. Dat er bij deze vrij sterke wind

nog zo'n animo onder de *vinken* was om te trekken, duidde op een „opgehoopte” trekdrift door het langdurige winderige weer van de afgelopen weken. De meeste *vinken* bleven echter nog in het binnenland. Dit komt goed tot uiting in de waargenomen aantallen op 13 oktober 1963:

Bloemendaal	windkr. 5-6 De B. in 2½ uur	1.450 <i>vinken</i>	=	580 p. uur
Scheveningen	„ idem in 1 uur	2.100 „	=	2.100 „ „
Wassenaar	„ idem in 1 uur	1.800 „	=	1.800 „ „
Tzummarum	„ idem in 3 uur	1.380 „	=	460 „ „
Bilthoven	„ 4 De B. in 1¾ uur	4.270 „	=	1.210 „ „
Krimpen a/d IJssel	„ 4-6 De B. in 2 uur	5.500 „	=	2.750 „ „
Hengelo	„ 4-5 De B. in 1¼ uur	3.040 „	=	1.216 „ „

Voor de laatstgenoemde vier plaatsen betekent dit een uitzonderlijk sterke trek. Ook uit de verhouding van de aantallen van Bloemendaal en Scheveningen blijkt, dat de *vinken* de neiging hadden in het binnenland te blijven, want normaal is bij dergelijk weer het Scheveningse aantal (en ook dat van Wassenaar) vele malen groter dan dat van Bloemendaal, hetgeen veroorzaakt wordt door de vogels, die om het IJselmeer heen vliegen en vóór Wassenaar en Scheveningen aan de kust komen. In het binnenland bleek die dag de trek tot de avond door te gaan.

Op de 8e oktober, de eerste rustige dag, was de trek aan de kust voor het eerst eens sterker dan in het binnenland. Tevens was dit de dag, waarop aan de kust de trek de gehele dag doorging. Ook op 12 oktober was bij zwakke wind goede trek aan de kust: Bloemendaal 5.300 en Noordwijk 4.400 *vinken*, maar ook te Krimpen was toch nog zeer sterke trek voor die plaats. Dat zegt ons, dat er nog grote aanvoer uit het binnenland was. Na de storm op 14 oktober ging de trek op 15 en 16 oktober weer volop door. In Franeker, Hengelo en Bloemendaal duurde toen de trek tot tegen de avond. Hoewel door stuwning de aantallen aan de kust groter waren, was er over de gehele breedte van het land sterke trek, doordat er nog veel *vinken* in het achterland aanwezig waren.

Op deze dagen in het midden van oktober viel de kentering in het weer-type en toen kregen we het normale trekbeeld te zien, met hogere aantallen *vinken* aan de kust dan op de binnenposten. In de laatste decade van oktober was er, evenals bij de *spreeuwen*, door de zware mist in het binnenland alleen aan de kust wat trek.

Slechts op 19 oktober is er wat zeetrek van *vinken* gezien. Terugtrek van *vinken* en andere vogels kwam deze herfst niet voor.

De *kepen* waren er ook al vroeg; hun roep klonk al uit de eerste vinkentroepen. De waarnemers in Hengelo hebben belangrijk vaker *kepen* gehoord dan de andere posten.

Bij de trek van de *veldleeuwerik* vielen de hoge totaalaantallen van Hengelo en Bilthoven op, die voornamelijk berusten op de trek van 19 en 20 oktober. Dit waren de goede trekdagen kort na de periode met harde wind. Andere jaren zijn de cijfers van Tzummarum aan de Friese kust een aanwijzing voor de sterkte van de leeuwerikentrek. Deze herfst was het totaalaantal

daar laag, namelijk 2.530, tegen normaal gemiddeld 5.000. Aan de Hollandse kust was ook weinig trek van *veldleeuweriken*; de beste dagen waren 19 en 20 oktober met 160 en 320 ex. Zeetrek werd gezien op 12 en 19 oktober.

Terwijl in de regel de trek van de *graspieper* half oktober sterk begint af te nemen, ging in 1963 de trek van deze piepers onverminderd door tot het eind van de goede trekperiode, tot 23 oktober. Deze vogels waren klaarblijkelijk ook door het stormachtige weer opgehouden. Uit de grote aantallen, waargenomen te Bilthoven en Hengelo blijkt, dat ook de *graspiepers* meer in het binnenland zijn gebleven. Een goede illustratie geeft onderstaande tabel, waarin we van de vier dagelijkse waarnemingsposten de totalen in 1963 vergelijken met het gemiddelde van de vier voorafgaande jaren en met het totaal van 1959.

	Gemiddeld aantal van de jaren 1959 t/m 1962	1959	1963
Bloemendaal	7.800	5.800	5.200
Bilthoven	320	120	1.200
Hengelo	740	420	3.800
Tzummarum/Franeker	760	100	350

Witte kwikstaarten trokken er bij Hengelo veel, maar aan de kust was het aantal gering.

De trekdagen van de lijsters, met name de *koperwieken* en de *kramsvogels*, vielen in 1963 op 15, 16, 19, 20 en 23 oktober. De topdag aan de kust was voor beide soorten 15 oktober, terwijl Bilthoven op 16 oktober het hoogste aantal *koperwieken* telde, Krimpen op de 20e en Hengelo op de 16e en de 20e. In Franeker was er 23 oktober trek van *kramsvogels*. Op de avonden van 15 en 23 oktober was er sterke nachttrek van *koperwieken*.

De *kieviten* zagen we meest in de tweede helft van oktober doortrekken. Op 19 en 20 oktober werden ze op alle posten waargenomen. Verder was er na de mistperiode flinke trek van 31 oktober tot en met 3 november. Zeetrek werd gezien op 12 en 19 oktober en op 3 november.

Vanaf 15 oktober trokken de *roeken* door. Hun aantal was bedroevend klein. De hoogste dagtotalen waren: Bloemendaal 30, Tzummarum 70 en Westkapelle 180. Ook de *kauw* passeerde in kleine aantallen. Bloemendaal had de meeste (370 in 20 troepen op 19 oktober). De eerste *bonte kraai* werd op 6 oktober gesignaleerd in Oldeholtspade (Fr.) en op 12 oktober te Bloemendaal. De trek zette in op 14 oktober bij krachtige wind met 37 ex. te Krimpen. Het totale aantal bleef gering.

Vanaf 13 oktober kwam duidelijk doortrek van *houtduiven* op gang. Te Hengelo werden zowel op de 23e als op de 29e oktober bijna 900 trek-kende *houtduiven* gezien. Ook te Bloemendaal, Krimpen, Wassenaar, Kampen en Westkapelle is trek van deze soort waargenomen, vooral op 19 en 20 oktober, zij het in zwakkere mate. Van de roofvogels waren de

aantallen onrustbarend klein. Er zijn maar enkele *smellekens* gezien. De *sperwers* kwamen in wat groter aantal door.

Invasievogels

Midden en eind september 1963 waren er veel *Vlaamse gaaien*, volgens berichten uit Nuenen (N.B.) en Kennemerland. In eerstgenoemde streek konden ze van een goede eikeloogst profiteren, maar in de binnenduinen van Kennemerland waren weinig eikels. Er zijn duidelijke verplaatsingen van *Vlaamse gaaien* waargenomen: in de eerste week van oktober geregeld troepjes trekkend langs de beplanting van de polders bij Krimpen; te Franeker op 8 en 9 oktober enkele ex.; aan de Noordzeekust te Bloemendaal, vooral op 12 oktober (155 in 11 troepen); te Noordwijk 12 oktober 82 in 10 troepen. De invasie was na 20 oktober niet meer merkbaar. Evenals het voorafgaande jaar, waren er veel *kruisbekken*. Ze trokken door in de eerste helft van oktober. Op sommige plaatsen verbleven ze nog lange tijd.

Er was duidelijke trek van *kool-* en *pimpelmezen*, maar na 20 oktober was de invasie vrijwel voorbij. Alleen aan de kust zijn er toen nog enkele troepjes waargenomen op de goede trekdagen en te Krimpen op 2 november. Op Walcheren waren in de week van 15 oktober honderden *staartmezen*.

In de stormperiode eind september, begin oktober raakten veel ongewone vogels langs onze kusten verzeild. Er waren veel *kleine jagers*, en ook de *middelste* en *grote jager* en het *vaal stormvogeltje* werden geregeld gezien. Verder enkele *kleinste jagers*, *stormvogeltjes* en *noordse pijlstormvogels*. Een andere oceaانvogel, die wij hier door de storm bij uitzondering te zien kregen, was de *vorkstaartmeeuw*, die is waargenomen te Scheveningen, Zandvoort, IJmuiden en ook aan de Duitse Noordzeekust (Cuxhaven 3 ex., Helgoland), alle op dezelfde dagen, 5 en 6 oktober. Het betrof uitsluitend juveniele exemplaren. Veel later, op 31 oktober, werd er een *vorkstaartmeeuw* gezien aan de IJsselmeerkust bij Harderwijk.

Tijdens de stormperiode van eind september was het aantal *grote mantelmeeuwen* en *kleine mantelmeeuwen* opvallend groot; later was er sterke doortrek van landinwaarts gewaaide *visdiefjes*. Zo zag men op 28 september zelfs twee *visdiefjes* te Hengelo. Op 20 oktober was er langs de kust, zowel te Bloemendaal als bij Tzummarum, opvallende trek van alle soorten meeuwen. Aan de Friese kust passeerden hoofdzakelijk *kokmeeuwen*. Een evenement was het verschijnen van een groot aantal *kraanvogels* in het westen van ons land. Onze waarnemer in Bilthoven zag op 19 september in de namiddag drie troepen *kraanvogels* van elf, dertig en zeven exemplaren overvliegen en op 23 september 's middags een troep van zestien *kraanvogels*. Veel later, op 30 oktober, kwamen er grote troepen in Zeeuws-Vlaanderen; totaal zijn er daar enige honderden gezien, die er een paar weken pleisterden. In die dagen werden ook in Engeland in de zuidelijke counties grote aantallen *kraanvogels* gezien. (British Birds, december 1964, p. 502). Het eerder besproken uitgebreide mistveld van 24-30 oktober zal de oorzaak zijn geweest van de koerswijziging van de

kraanvogels, 'in' westelijker richting dan normaal. Eenzelfde oorzaak is aan te wijzen voor de 'kraanvogels' die op 19 en 23 september waargenomen zijn, daar het ook in die dagen in een groot deel van Duitsland mistig was.

(Slot volgt)

UIT ALLE WINDSTREKEN

• Delft: nieuwe voorzitter

C. P. de Wit is als voorzitter van de Vogelwacht „Delft” opgevolgd door J. G. Hirs, die tevens de leiding van de vogeltuin op zich heeft genomen.

• Voorne: nieuwe „wacht”

Op 15 januari is de „Vogelwacht Voorne” opgericht, met als bestuur: I. M. Kwak (voorz.), A. A. van 't Hof (secr.), W. de Withstraat 32, Brielle) en B. v. Dijk (penn.).

• Kampen: nieuwe „wacht”

Te Kampen is op 26 januari de Vogel- en Natuurbeschermingswacht „IJsseldelta” opgericht, met als voorzitter G. Frank en als secresse mej. C. Brugge- man, Lab. Oecol. Inst., Burgwal 86, Kampen.

• Ganzen: nieuwe jachtwoede

Het is bewoners en bezoekers van Z.W.-Friesland opgevallen, dat zich in dit gebied een ongewone jachtdrift van enige jachtgerechtigden heeft meester gemaakt, die leidde tot een volgens velen te intensief afschot. Maar bovendien werd herhaaldelijk geconstateerd dat „jagers” in auto's zaten te wachten, tot een vlucht ganzen overkwam en deze beschoten op afstanden, waarop slechts verwonding of verminking kan worden verwacht.

• Stootvogels: nieuw fotoboek

Uit een advertentie van de uitgever, elders in dit blad blijkt, dat in april bij Cassell een magnifiek fotoboek zal verschijnen, waarin alle stootvogels en uilen der gehele wereld zullen worden behandeld en voor het merendeel ook afgebeeld. Moge deze uitgave bijdragen tot betere bescherming van de bedreigde soorten.

• Vergiften: nieuwe gegevens

Uit onderzoek in het Instituut voor Veterinaire Farmacologie te Utrecht is gebleken dat ook de Nederlandse stootvogels „besmet” zijn met landbouwvergiften. In eieren van ransuilen en sperwers werden gechlloreerde koolwaterstoffen aangetroffen. Ook in op Texel gevonden grote sterns, scholeksters en lepelaars konden deze stoffen worden aangetoond. Ook in Groot-Brittannië neemt het aantal gevallen toe, waarbij gechlloreerde koolwaterstoffen worden aangetroffen in vogels die zich geheel of voornamelijk met zeevis(!) voeden.

• Roofvogels: nieuwe editie

Van het aardige AO-boekje „Roofvogels gevraagd”, door Prof. Dr. K. H. Voous heeft „Vogelbescherming”, met steun van het Jachtfonds en de Kon. Ned. Jagersvereniging een nieuwe druk doen verschijnen, die aan alle houders van een nieuwe jachtakte gratis zal worden uitgereikt. Ex. van dit boekje kunnen ook worden besteld door overschrijving van 50 ct op postgiro 2 92 13 van „Vogelbescherming” te Amsterdam.

• R.S.P.B.: nieuw stafflid

De Royal Society for the Protection of Birds heeft de bioloog P. J. Olney benoemd tot „staff biologist”, voor het bestuderen van beschermingsproblemen. Olney hoopt dit jaar o.a. de Nederlandse klutenbroedplaatsen te komen bekijken.

• B.O.U.: New Dictionary

Ter gelegenheid van de 100ste verjaardag van de British Ornithologists' Union is, onder redactie van Sir A. Landsborough Thomson „A new Dictionary of Birds” verschenen die weliswaar f 57,75 kost, maar daarvoor dan ook op ruim 900 blz. een zo knappe samenvatting geeft van de ornithologische kennis, dat geen enkele serieuze vogelliefhebber hem op den duur zal kunnen missen.